

Zhodnocení Nejvyššího soudu SSR ze dne 28.06.1989, sp. zn. Cpj 19/89, ECLI:CZ:NS:1989:CPJ.19.1989.1

Číslo: 21/1990

Právní věta: K rozhodovaniu súdov vo veciach výchovných opatrení (§ 43 odst. 2 Zák. o rod.), obmedzení a pozbavení rodičovských práv a ústavnej i ochrannej výchovy.

Soud: Nejvyšší soud SSR

Datum rozhodnutí: 28.06.1989

Spisová značka: Cpj 19/89

Číslo rozhodnutí: 21

Číslo sešitu: 2-3

Typ rozhodnutí: Zhodnocení

Hesla: Řízení před soudem, Rozhodnutí soudu, Výchova dítěte, Výchova ochranná, Výchova ústavní, Výkon rozhodnutí

Předpisy: 140/1961 Sb. § 86 94/1963 Sb. § 42

§ 176

§ 272

§ 273 106/1988 Sb. § 19 114/1988 Sb. § 19 151/1988 Sb. 152/1988 Sb.

§ 43

§ 44

§ 45

§ 47 99/1963 Sb. § 81

§ 94

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Najvyšší súd SSR sa v roku 1989 zaoberal opätovne rozhodovaním súdov s použitím ustanovení § 43 ods. 2 a 3, § 44 a § 45 ods. 2 Zák. o rod. Vychádzal pritom zo skôr uverejnených záverov k výkladu týchto ustanovení 1) a získal a spracoval aj niektoré ďalšie poznatky:

Výchovné opatrenia ukladané súdmi podľa ustanovenia § 43 ods. 2 Zák. o rod.

Vo výchove maloletých detí priznáva Zákon o rodine 2) rozhodujúcu úlohu rodičom (§ 32 ods. 1). Rodičia majú byť svojim deťom príkladom v osobnom živote, správaním sa i vzťahom k spoločnosti. Ak sa vo výchovnom procese prejavia závary, Zákon o rodine oprávňuje všetkých občanov i spoločenské organizácie, aby upozornili na závažné porušovanie práv a povinností rodičov a na závadné správanie ich detí. Okrem rodičov je možné na tieto nedostatky upozorniť tiež národný výbor alebo súd, ktorí môžu proces výchovy detí ovplyvniť uložením vhodných výchovných opatrení,

a to buď rodičom, alebo iným osobám, ako aj osobám zodpovedným za ich výchovu, prípadne samotným deťom (§ 43 ods. 2, 3 Zák. o rod.). Tieto opatrenia spočívajú: a) v napomenutí maloletého, jeho rodičov a občanov, ktorí narušujú riadnu výchovu dieťaťa, b) v určení dohľadu nad maloletým, c) uložení obmedzenia maloletému, ktoré má zabrániť škodlivým vplyvom na jeho výchovu.

Z týchto výchovných opatrení uložili napr. sudy v Slovenskej socialistickej republike 3) v roku 1988 642 dohľadov nad výchovou maloletého, napomenutie maloletého bolo uložené v 270 prípadoch, napomenutia rodičov alebo iných osôb zodpovedných za výchovu dieťaťa v 211 prípadoch. Len v ojedinelých troch prípadoch sudy v SSR uložili maloletému obmedzenie v zmysle ustanovenia § 43 ods. 2 písm. c) Zák. o rodine. V 84 prípadoch súd požiadal spoločenskú organizáciu, aby toto opatrenie vykonala sama.

Zákon o rodine v ustanovení § 43 ods. 2 oprávňuje i národné výbory robiť takéto opatrenia pri zabezpečovaní ochrany záujmov maloletých detí. Národné výbory využívajú túto možnosť; v roku 1988 v SSR takto rozhodli celkom v 3702 prípadoch (z toho išlo o napomenutia v 2358 prípadoch, o dohľad v 1327 prípadoch a o obmedzenie v 17 prípadoch).

1. K začatiu konania v týchto veciach dochádza prevažne na návrh prokurátora, národného výboru a zriedkavejšie aj na návrh spoločenskej organizácie, výchovného zariadenia a tiež z úradnej povinnosti.

Keď národné výbory samy sú oprávnené ukladať opatrenia v zmysle ustanovenia § 43 ods. 2 Zák. o rodine, k čomu ani nie je potrebné schválenie súdom (§ 43 ods. 3 Zák. o rod.), treba viesť sudy i národné výbory k náležitej koordinácii a vzájomnej informovanosti o uložení týchto opatrení (pokiaľ sa o nich národný výbor nedozvedel už z účasti na pojednávaní, či už ako účastník konania v prípade podania návrhu, alebo ako ustanovený opatrovník podľa ustanovení § 37 odst. 3, § 83 ods. 1, 2 Zák. o rod.).

Ak súd až v priebehu konania zistí, že navrhované opatrenie už maloletému uložil národný výbor, potom posudzuje, či ide o dostatočné opatrenie alebo či neprichádza do úvahy iný, vhodnejší druh výchovného opatrenia.

2. Napomenutie (§ 43 ods. 2 písm. a/ Zák. o rod.) sudy ukladajú (ako opatrenie jednorázovej povahy), ak u maloletého ide o ojedinelé vybočenia alebo závary menšieho charakteru a možno predpokladať, že napomenutie povedie k náprave maloletého. Podobne toto opatrenie sudy ukladajú rodičom alebo iným osobám, ktoré narušujú výchovu dieťaťa, ak majú za to, že sa tým odstráni ich rušivé pôsobenie na maloletého.

Napr. vo veci sp. zn. 8 Nc 707/87 Okresného súdu v Trnave dôvodom pre napomenutie maloletého bolo zistenie, že v objekte JRD odcudzil laminátový čln v hodnote 2200,- Kčs.

Vo veci sp. zn. 13 Nc 1003/88 Obvodný súd Bratislava 4 vyslovil u maloletého napomenutie, keď mal preukázané, že maloletý zbil svojho spolužiaka a spôsobil mu ublíženie na zdraví. Súd zistil, že maloletý sa inak dobre správa i učí, a aj vzhľadom na jeho výchovné prostredie dospel k záveru, že toto opatrenie splní svoj účel.

3. Podstatne početnejším opatrením, ktoré sudy v roku 1988 uložili, bol dohľad nad maloletým podľa ustanovenia § 43 ods. 2 písm. b) Zák. o rod. Išlo o prípady závažnejšieho narušenia alebo ohrozenia výchovy maloletého, ak si záujem na riadnej výchove dieťaťa vyžadoval jej dlhodobejšie sledovanie. Dôvody pre toto opatrenie spočívali tak v správaní sa maloletého, ak aj v zanedbaní výchovy zo strany rodičov alebo v narušovaní, prípadne nedostatočnom výchovnom pôsobení zo strany iných osôb, avšak za predpokladu, že nápravu možno dosiahnuť vhodným usmernením v doterajšom

výchovnom prostredí. Dôvody pre použitie tohto opatrenia boli spravidla v záškoláctve maloletých alebo v iných porušeníach školského poriadku, v drobných krádežiach, v ničení majetku v socialistickom vlastníctve, v predčasnom sexuálnom živote, v neusporiadanom rodinnom živote rodičov, v požívaní alkoholických nápojov a pod. K určení dohľadu dochádza tiež po zrušení ústavnej alebo ochranej výchovy. Vyskytuje sa aj kumulovanie tohto opatrenia s napomenutím.

Vo veci sp. zn. Nc 802/86 Okresný súd v Prievidzi určil nad maloletými deťmi na návrh okresného prokurátora dohľad a súčasne rodičom vyslovil napomenutie, keď zistil, že rodičia nedodržiavajú hygienu, požívajú vo väčšej miere alkoholické nápoje a zanedbávajú výchovu maloletých detí, ktoré se dopúšťajú v škole drobných krádeží, poškodzovania vecí a pod.

Vo veci sp. zn. P 142/88 Okresný súd v Trenčíne nariadil nad maloletým ústavnú výchovu. Toto rozhodnutie Krajský súd v Bratislave v odvolacom konaní 11 Co 380/88 zmenil, keď dospel k záveru, že výchovný účel u maloletého splní aj dohľad so zreteľom na zlepšené správanie sa maloletého a jeho výchovné prostredie.

Vyslovením dohľadu nad maloletým podľa ustanovenia § 43 ods. 2 písm. b), odst. 3 Zák. o rod. vzniká súdu povinnosť ďalej sledovať výchovný proces maloletého. Dohľad vykonáva vždy ten orgán, ktorý ho uložil. Súd preto môže iba požiadať o súčinnosť napr. národný výbor, školu, spoločenskú organizáciu a pod. (pozri rozhodnutia uverejnené pod č. 31/1966 Zbierky rozhodnutí a oznámení súdov ČSSR). Nie je preto správny postup tých súdov, ktoré výkonom dohľadu vo výroku rozhodnutia poverili ešte aj teraz iný orgán.

Realizáciu tohto opatrenia súdy vykonávajú zväčša tak, že požiadajú v určitých časových intervaloch príslušný národný výbor, školu, spoločenskú organizáciu a pod. o podanie správy o správaní sa maloletého (§ 158 ods. 1 Spravovacieho poriadku pre okresné a krajské súdy). 4)

4. Ak to vyžaduje záujem spoločnosti na riadnej výchove detí, súd môže maloletému uložiť obmedzenia, ktoré majú zabrániť škodlivým vplyvom na jeho výchovu (§ 43 ods. 2 písm. c/, § 43 ods. 3 Zák. o rod.). Účelom tohto výchovného opatrenia je predísť najmä mravnému ohrozeniu alebo narušeniu maloletého a prípadnému jeho protispoločenskému konaniu. Nevyužívanie tohto druhu výchovného opatrenia v praxi súdov sa niekedy odôvodňuje sťažnou kontrolou jeho dodržiavania. To však odvisí od toho, či bolo obmedzenie vo výroku rozsudku správne vyjadrené v súlade s účelom tohto opatrenia, t. j. ustanoviť obmedzenie v určitom konaní, činnosti, v správaní sa a pod., a nie napr. uložiť niečo konať.

Vo veci sp. zn. P 120/79 Okresného súdu v Rožňave súd uložil maloletému jednak napomenutie a nesprávne tiež povinnosť spočívajúcu v jeho účasti v školskom klube.

Takisto Obvodný súd Bratislava 5 vo veci sp. zn. 24 P 296/87 nesprávne uložil maloletému obmedzenie, spočívajúce v jeho povinnosti navštevovať pedagogicko-psychologickú poradňu.

Obmedzenie a pozbavenie rodičovských práv

V systéme právnej ochrany záujmov maloletých detí v ich výchovnom procese má významné miesto obmedzenie alebo pozbavenie rodičovských práv. Ustanovenie § 44 Zák. o rod. umožňuje súdom obmedziť rodičov pri výkone práv a povinností, alebo úplne ich pozbaviť rodičovských práv, ak to vyžaduje záujem spoločnosti na riadnej výchove detí.

1. Podľa ustanovenia § 44 ods. 1 Zák. o rod. súd môže rodičovské práva obmedziť, ak rodičom bráni vo výkone ich práv a povinností závažná prekážka. Ide o prekážku, ktorá má objektívny charakter, a teda nie je závislá od vôle rodičov. V takýchto prípadoch je vecou súdu, aby posúdil, či okolnosti prípadu si vyžadujú vysloviť obmedzenie, týkajúce sa niektorých určitých práv, a či to vyžaduje

záujem spoločnosti na riadnej výchove dieťaťa.

2. Podľa ustanovenia § 44 ods. 2 Zák. o rod. ak rodičia neplnia riadne svoje rodičovské povinnosti a ak to vyžaduje záujem spoločnosti na riadnej výchove detí, súd obmedzí ich rodičovské práva. Z toho ustanovenia vyplýva, že ak sú splnené tieto zákonné podmienky, súd nielen môže, ale musí vysloviť obmedzenie rodičovských práv. Je aj v spoločenskom záujme, aby rodič ktorý svoje práva a povinnosti voči dieťaťu riadne nevykonáva, hoci mu v tom nebráni žiadna závažná prekážka, bol vo výkone svojich rodičovských práv obmedzený.

Je v súlade s požiadavkou určitosti výroku rozsudku a zhody právnych vzťahov so zákonom, aby súd vo výroku rozsudku presne určil, ktoré právo rodič alebo rodičia v budúcnosti nebudú vykonávať.

Za rok 1988 súdy v SSR obmedzili rodičov v ich rodičovských právach iba v 9 prípadoch 5) , z čoho v 4 prípadoch došlo k obmedzeniu práv matky dieťaťa, v 1 prípade otca a v 4 prípadoch obidvoch rodičov.

3. Svojimi dôsledkami najzávažnejším zásahom do rodičovských práv je pozbavenie rodiča týchto práv. Podľa ustanovenia § 44 ods. 3 Zák. o rod. ak zneužívajú rodičia svoje práva alebo závažným spôsobom zanedbávajú svoje povinnosti, súd ich pozbaví rodičovských práv.

Súdy za zneužívanie rodičovských práv prevažne považujú ohrozovanie telesného a duševného vývoja detí, umožňovanie im páchať trestnú činnosť, vedenie nemorálneho spôsobu života, týranie detí a pod. Za závažné zanedbávanie svojich povinností považujú najmä dlhodobé neplnenie si rodičovských práv a povinností, absolútny nezáujem o maloleté deti, najmä o ich výchovu a výživu, a pod. (pozri zborník IV Najvyššieho súdu ČSSR, SEVT, Praha 1986, str. 116 - 118).

Napr. Okresný súd v Prešove vo veci sp. zn. P 353/83 pozbavil slobodnú matku trojročného dieťaťa rodičovských práv, keď mal preukázané, že matka dieťa hrubo týrala; malo zlomené rebrá, vytrhané vlasy, podliatiny na tele a trpelo podvýživou. Súd nariadil ústavnú výchovu tohto dieťaťa.

Vo veci sp. zn. Nc 558/88 Okresný súd v Poprade pozbavil matku rodičovských práv, keď zistil, že hrubo zanedbávala starostlivosť o dieťa, ponechávala ho samotné v byte, nechávala ho často choré u cudzích ľudí, od ktorých si ho dlhšiu dobu nevyzdvihla, takže dieťa muselo byť umiestené v nemocnici.

Obvodný súd Bratislava 2 vo veci sp. zn. P 207/88 na návrh matky pozbavil otca dieťaťa rodičovských práv, pretože sa odsťahoval do cudziny a o dieťa neprejavil žiadny záujem.

Aj keď v porovnaní s obmedzením rodičovských práv súdy o pozbavení rodičovských práv rozhodovali v podstatne väčšom počte (za rok 1988 v 45 prípadoch 6) , súčasný stav nenasvedčuje tomu, že by náležite využívali tento právny prostriedok na zabezpečenie ochrany práva a záujmov maloletých detí. To potvrdzuje aj skutočnosť, že v roku 1988 súdy nariadili ústavnú výchovu u 1493 detí a ochrannú výchovu u 31 detí, pričom už z odôvodnenia niektorých týchto rozsudkov je zrejmé, že dôvodom pre nariadenie ústavnej výchovy bolo zanedbávanie rodičovských povinností závažným spôsobom.

Napr. vo veci sp. zn. Nc 1153/88 Okresný súd vo Zvolene nariadil ústavnú výchovu u maloletého dieťaťa okrem iného aj preto, že jeho matka (otec zomrel) nikde nepracuje, o dieťa sa vôbec nestará a bolo voči nej začaté trestné stíhanie pre trestný čin ohrozovania mravnej výchovy mládeže.

Vo veci sp. zn. P 37/87 Obvodného súdu Bratislava 1 súd nariadil ústavnú výchovu u maloletých detí z tých dôvodov, že rodičia im neposkytovali ani základné životné potreby, nenavštívili s nimi detského lekára, a to ani na základe predvolania. Matka bola súdená pre trestný čin zanedbávania

povinnej výživy a voči otcovi bolo začaté trestné stíhanie pre trestný čin neposkytnutia pomoci a pre trestný čin ohrozenia mravnej výchovy mládeže.

Treba tiež upozorniť na to, že nariadenie ústavnej výchovy nemôže byť samo o sebe prekážkou pre postup súdu aj podľa ustanovenia § 44 Zák. o rod. Ak súd v konaní o ústavnú výchovu zistí, že rodičia neplnia riadne svoje rodičovské povinnosti, že ich závažným spôsobom zanedbávajú alebo dokonca zneužívajú, je povinnosťou súdu začať podľa ustanovenia § 81 ods. 1 O. s. p. konanie o obmedzenie alebo pozbavenie rodičovských práv.

Ústavná a ochranná výchova

Ústavná a ochranná výchova patria k najzávažnejším výchovným opatreniam a zásahom súdu do práv a povinností rodičov. Ide o výnimočné opatrenie, ktoré súd nariadi za splnenia podmienok uvedených v ustanoveniach § 45 ods. 3 Zák. o rok. a § 86 Trestného zákona. 7)

1. Ústavnú výchovu súd spravidla nariadi, ak už predchádzali iné výchovné opatrenia, ktoré nevedli k náprave, a výchove dieťaťa je vážne ohrozená alebo vážne narušená alebo ak z iných závažných dôvodov nemôžu rodičia výchovu dieťaťa zabezpečiť. Ak je to v záujme maloletého nevyhnuté, môže súd nariadiť ústavnú výchovu i v prípade, že iné výchovné opatrenia nepredchádzali (§ 45 ods. 3 Zák. o rod.).

Súdy za vážne ohrozenie výchovy maloletého dieťaťa považujú taký stav, keď jeho výchova nie je síce ešte narušená, je však reálna možnosť jej narušenia, spočívajúca najmä v závadnom rodinnom prostredí, v nedostatku mravnej a výchovnej spôsobilosti rodičov (napr. rodičia sa dopúšťajú trestnej činnosti, ohrozovania mravnej výchovy mládeže, sú psychicky narušení a pod.).

Napr. vo veciach sp. zn. P 72/86 Okresného súdu v Trebišove a sp. zn. P 77/87 Okresného súdu vo Vranove, súdy videli vážne ohrozenie výchovy dieťaťa v tom, že maloleté deti bývali v nevyhovujúcich bytových podmienkach v cigánskej osade a rodičia, ktorí požívali nadmerne alkoholické nápoje, neboli spôsobilí poskytnúť im ani tie najzákladnejšie hygienické a iné podmienky.

Za vážne narušenie výchovy maloletého dieťaťa súdy považujú jeho sústavné záškoláctvo, častejšie dopúšťanie sa drobných krádeží a poškodzovania cudzej veci, predčasný pohlavný život, úteky z domu, požívanie alkoholických nápojov, fetovanie a pod.

Napr. Okresný súd v Prievidzi vo veci sp. zn. Nc 811/88 nariadil u maloletého ústavnú výchovu z dôvodov vážneho narušenia jeho výchovy, keď zistil, že nad maloletým už bol nariadený dohľad, dieťa však aj naďalej vynechávalo vyučovacie hodiny (v priebehu štvrťroka malo 169 zameškaných vyučovacích hodín), požívalo alkoholické nápoje, 3 krát sa dopustilo prečinu proti majetku v socialistickom vlastníctve. Matka je rozvedená, žije s druhom a ani otec sa o dieťa nestará a nebol ochotný vziať ho do svojej výchovy s poukázaním na to, že nemá k tomu vytvorené podmienky.

Okresný súd v Prešove vo veci sp. zn. P 106/88 u 15 ročnej maloletej závažnosť narušenia výchovy videl v neúčinnom dohľade, v pokračovaní záškoláctva, v majetkovej delikvencii a v jej sexuálnych stykoch (ktoré viedli u nej k nutnosti prerušenia tehotenstva).

Okresný súd v Žiline vo veci sp. zn. 15 Nc 491/86 nariadil ústavnú výchovu pre vážne narušenie výchovy maloletej narodenej v r. 1971, ktorá nechodila do školy, bola nezvestná (útek z domu sa opakoval), intímne sa stýkala s viacerými mužmi, v odbornom učilišti jej bolo za nemorálne správanie udelené pokarhanie, (a predtým napomenutie), požívala alkoholické nápoje a dopustila sa i krádeže peňazí spolužiačok.

2. Podobne ako ústavná výchova, i ochranná výchova je vážnym zásahom do práv a povinností

rodičov a osobného života maloletých detí. Na rozdiel od ústavnej výchovy, ochranná výchova je inštitútom trestného práva a možno ju uložiť maloletému za podmienok uvedených v ustanovení § 86 Trestného zákona. Podľa tohto ustanovenia ak spáchala osoba, ktorá dovŕšila dvanásť rokov a je mladšia ako pätnásť rokov, niektorý čin, za ktorý tento zákon v osobitej časti dovoľuje uložiť trest smrti, súd jej uloží v občianskoprávnom konaní ochrannú výchovu; súd tak môže urobiť aj vtedy, keď je to potrebné na zabezpečenie riadnej výchovy osoby mladšej ako 15 rokov, ktorá spáchala čin, ktorý by bol ináč trestným činom.

Súdy prevažne správne rozlišujú medzi ústavnou a ochrannou výchovou (pozri zborník IV. Najvyššieho súdu ČSSR, SEVT, Praha 1986, str. 126 a nasl.). Ochranná výchova prichádza do úvahy prakticky iba tam, kde ide o narušenosť samotného maloletého a jediným výlučným cieľom je dosiahnutie prevýchovy maloletého. Správne rozlíšenie ústavnej výchovy od ochrannej výchovy má význam aj preto, že zariadenia kolektívnej výchovy sa líšia podľa toho, či sú určené pre maloleté deti dosiaľ mravne narušené, alebo pre také, čo sa už dopustili trestného činu. Pre deti mravne narušené sú určené detské výchovné ústavy a výchovné ústavy pre mládež.

Napr. vo veci sp. zn. 24 P 136/87 Obvodný súd Bratislava 5 nariadil ústavnú výchovu, keď zistil, že maloletý žil v nevhodnom rodinnom prostredí, je agresívny, jeho výchova bola hrubo zanedbaná a dopustil sa viac činov, inak trestných. O tom, či tu bola namieste skôr ochranná výchova, súd neuvažoval, aj napriek trestnej činnosti a jej rozsahu, ktorej sa maloletý dopustil.

3. Nariadením ústavnej či ochrannej výchovy sa nekončí starostlivosť súdu o maloletých. Súd je povinný postarať sa aj o výkon rozhodnutia a o jeho včasnú realizáciu.

Postup súdu pri výkone rozhodnutia o výchove maloletých detí upravujú ustanovenia § 272 a § 273 O. s. p. a podrobnejšie spoločná inštrukcia Ministerstva spravodlivosti, zdravotníctva, vnútra, školstva a kultúry a Štátneho úradu sociálneho zabezpečenia zo 7. 7. 1965 č. 734/65-L-MS (uverejnená v čiastke 6 - 7/1965 Zbierky inštrukcií a oznámení Ministerstva spravodlivosti). Vychádza sa v nej z aktívnej účasti súdu pri realizácii výkonu rozhodnutia za súčinnosti s príslušným okresným národným výborom, pričom sa predpokladá predovšetkým dobrovoľné plnenie súdneho rozhodnutia. Od 1. 10. 1988 nadobudla v SSR účinnosť vyhláška č. 151/1988 Zb. /8/, ktorá v ustanovení § 22 ods. 2 ukladá príslušnému okresnému národnému výboru, aby po nariadení ústavnej výchovy súdom prerokoval prijatie dieťaťa s príslušným zariadením na výkon ústavnej výchovy a vyzval rodiča alebo iné osoby zodpovedné za výchovu dieťaťa, aby dieťa dopravili do príslušného zariadenia, alebo s ich súhlasom zabezpečil umiestnenie dieťaťa v príslušnom zariadení. Ak rodičia alebo iné osoby zodpovedné za výchovu dieťaťa výzvu neuposlúchnu, okresný národný výbor podá súdu podnet na súdny výkon rozhodnutia.

Za správny treba považovať postup tých súdov, ktoré realizáciu rozhodnutí o ústavnej výchove zabezpečujú v súčinnosti s príslušným okresným národným výborom a v prípade, že nemožno dosiahnuť prostredníctvom ONV (jeho orgánu starostlivosti o dieťa) dobrovoľné umiestnenie maloletého do výchovného zariadenia, zabezpečia v súčinnosti s ONV nútené odňatie dieťaťa a jeho umiestnenie do príslušného výchovného zariadenia. Treba zdôrazniť, že súdy nemôžu zostávať nečinné pre nariadenie ústavnej či ochrannej výchovy a iba registrovať, či ich rozhodnutie už bolo realizované.

Napr. vo veci sp. zn. P 68/80 Okresný súd vo Veľkom Krtíši po rozhodnutí o ústavnej výchove sám urobil dotaz na Detský diagnostický ústav o realizácii nariadenej ústavnej výchovy a požiadal ONV o doplnenie potrebnej dokladovej dokumentácie. Po oznámení, že v ústave je voľné miesto a že maloletý môže byť v ňom umiestnený, požiadal Verejnú bezpečnosť o predvedenie maloletého na súd za účelom jeho prevezenia do ústavu.

4. Ústavná alebo ochranná výchova môže svoj účel splniť len vtedy, ak je aj včas realizovaná. V niektorých zistených prípadoch došlo k realizácii rozhodnutia súdu už v priebehu 1 - 2 mesiacov od právoplatnosti rozhodnutia. Vyskytujú sa však prípady, v ktorých k realizácii rozhodnutia nedošlo ani po uplynutí 8 i viac mesiacov. K 31. decembru 1988 nebolo v SSR realizovaných celkom 615 ústavných a ochranných výchov.

Súdy vedú zoznamy neumiestnených detí a informujú sa o možnosti ich umiestnenia. Ako najčastejší dôvod včasného neumiestnenia dieťaťa v ústavnej výchove zostáva naďalej nedostatočná kapacita v ústavoch. V niektorých prípadoch ústavy odmietli prijať maloleté deti pre ich duševný stav (napr. pre debilitu).

5. Ak odpadnú podmienky pre ďalšie trvanie ústavnej alebo ochrannej výchovy, najmä ak proces prevýchovy bol úspešne dokončený alebo odpadli dôvody, pre ktoré ústavná výchova bola nariadená, súd na návrh alebo i bez takéhoto návrhu z úradnej povinnosti, nariadenú ústavnú alebo ochrannú výchovu zruší.

Napr. vo veci sp. zn. P 45/88 Okresný súd vo Zvolene zrušil nariadenú ochrannú výchovu na návrh ústavu z dôvodov kladnej zmeny rodinného prostredia maloletého a pre jeho zlý psychický stav v ústave počas puberty (samovražedné sklony).

Vo veci sp. zn. P 27/82 Obvodného súdu Bratislava 3 súd na návrh matky maloletých ústavnú výchovu zrušil, keď zistil, že matka zmenila svoj spôsob života, riadne pracuje a aj iné relácie o nej boli priaznivé. Podľa oznámenia ústavu deti v ústave pravidelne navštevovala a deti sú na ňu citovo viazané.

Aj vo veci sp. zn. P 80/88 Okresného súdu vo Veľkom Krtíši súd zrušil ešte nerealizovanú ústavnú výchovu, keď zistil, že výchovné prostredie a správanie sa maloletej, ktorá porodila dieťa, sa podstatne zlepšilo a o dieťa sa riadne stará spolu so svojou matkou.

V prevažnej väčšine súdy spolu so zrušením ústavnej alebo ochrannej výchovy nariaďujú dohľad nad maloletým, ak to ďalší výchovný proces u maloletého vyžaduje.

Napr. vo veci sp. zn. P 25/87 Okresného súdu vo Svidníku na návrh rodičov zrušil ústavnú výchovu u maloletej vzhľadom na podstatnú zmenu rodinného prostredia. S návrhom rodičov súhlasil aj ústav s odôvodnením, že maloletá je veľmi citovo viazaná na svojich rodičov a počas pobytu v ústave sa správala dobre a nedopustila sa žiadneho disciplinárneho priestupku. Vzhľadom na kratšiu dobu pobytu maloletej v ústave (necelý rok) súd nariadil nad maloletou dohľad.

Súdy by mali venovať väčšiu pozornosť súčinnosti s výchovnými zariadeniami a pravidelne sledovať výchovu maloletých v ústavných zariadeniach. Táto povinnosť im vyplýva z ustanovenia § 47 Zák. o rod. i § 158 ods. 2 Spravovacieho poriadku pre okresné a krajské súdy. 9)

Spravidla sa súdy o postupe prevýchovy maloletého v ústave informujú písomným vyžiadaním správy ústavu, a to v rôznych časových intervaloch (6 mesiacov až 1 rok). Na niektorých súdoch predseda senátu aj osobne navštívil príslušný ústav (ako napr. na Okresnom súde v Trenčíne, v Liptovskom Mikuláši, v Nitre, v Poprade, v Trnave, v Banskej Bystrici, Zvolene, v Galante, v Senici, sudcovia obvodných súdov v Bratislave spolu s predsedom senátu Mestského súdu v Bratislave atď.).

Spolupráca s okresnými národnými výbormi sa prejavuje tiež vo vzájomných informáciách o výchovných opatreniach vykonaných v rámci svojej právomoci, o pomeroch v rodine maloletého vyšetrovaných na požiadanie súdu, v spolupráci pri nútenom odňatí dieťaťa a jeho premiestení do ústavnej výchovy a v niektorých prípadoch aj v osobných konzultáciách. S orgánmi prokuratúry spolupracujú súdy pri ukladaní výchovných opatrení.

7. Pokiaľ ide o dodržiavania procesných ustanovení, treba uviesť, že návrhy na nariadenie ústavnej výchovy najčastejšie podáva okresný (obvodný) národný výbor, prokurátor a iba ojedinele tiež rodičia maloletých detí; návrhy na uloženie ochrannej výchovy podáva prevažne prokurátor. Nie je vylúčené začať toto konanie i bez návrhu, z úradnej povinnosti, pretože ide o konanie vo veciach starostlivosti o maloleté deti (§ 176 a nasl. O. s. p.).

Za opatrovníka maloletým deťom súdy ustanovujú okresný národný výbor (§ 37 ods. 3 a § 83 ods. 1, 2 Zák. o rod.). V prípade, že návrh na začatie konania v týchto veciach podal okresný národný výbor, súdy prevažne ustanovujú za opatrovníka fyzické osoby, spravidla pracovníkov súdu.

Okresný národný výbor je oprávnený i povinný podávať v týchto veciach na súd návrhy na začatie konania (§ 19 ods. 1 písm. e/ zákona č. 106/1988 Zb. 10)), ak zistí, že pre takýto postup sú splnené podmienky. Z návrhu musí byť jasné, čoho sa navrhovateľ domáha a z akých dôvodov. Je povinnosťou súdu (§ 114 ods. 2 písm. b/ O. s. p.), aby sa postaral o to, aby návrh okrem všeobecných náležitostí (§ 42 ods. 3 O. s. p.) mal tiež náležitosti uvedené v ustanoveniu § 79 ods. 1 O. s. p. a aby prípadné nedostatky odstránil. Ak teda v zmysle ustanovenia § 19 ods. 1 písm. e) uvedeného zákona podá takýto návrh, dochádza tým k začatiu konania, aj keby išlo o návrh, ktorý by nespĺňal všetky procesné náležitosti, a súd už nie je povinný vydať uznesenie o začatí konania (§ 81 ods. 2 O. s. p.).

Za účastníkov konania súdy správne považujú vedľa navrhovateľa i tie osoby, o ktorých právach a povinnostiach sa má konať (§ 49 ods. 1 O. s. p.), teda deti rodičov alebo iné osoby (o ich právach a povinnostiach vo vzťahu k maloletým sa má konať).

Záver

V záujme zvýšenia úrovne súdneho konania a rozhodovania súdov v uvedených veciach treba zdôrazniť, aby súdy:

Pri ukladaní výchovných opatrení podľa ustanovenia § 43 ods. 2 Zák. o rod.

- užšie spolupôsobili a využívali súčinnosť s národnými výbormi, spoločenskými organizáciami, školami a výchovnými zariadeniami, ktoré majú s maloletým užší styk, a aby tak v koordinovanej súčinnosti účinnejšie vplývali na jeho výchovu;

- pri určení dohľadu nad maloletým jeho výkonom nepoverovali iné orgány alebo organizácie, ale aby ho vykonávali v súčinnosti najmä s národnými výbormi a aby postupovali pritom individuálne a cieľavedome, so zreteľom na dôvody jeho nariadenia.

V konaní o obmedzenie a pozbavenie rodičovských práv

- dostatočne využívali tento zákonný prostriedok na ochranu maloletých detí, najmä v spojitosti s rozhodovaním o ústavnej a ochrannej výchovy, a aby aj u úradnej povinnosti začali konať (§ 81 O. s. p.), ak sú splnené zákonné podmienky pre takéto opatrenie;

- v súlade s požiadavkou určitosti výroku presne vymedzili, ktoré práva rodič nebude môcť v budúcnosti vykonávať;

- v konaní o pozbavenie rodičovských práv dôsledne zvažovali, či je nutný tento najzávažnejší zásah do rodičovských práv a či sledovaný účel neplní aj obmedzenie určitých rodičovských práv.

V konaní o ústavnej a ochrannej výchove

- rozlišovali medzi návrhom na začatie konania a iba podnetom pre takýto postup;

- rozlišovali medzi podmienkami ústavnej a ochrannej výchovy, najmä vzhľadom na mravnú narušenosť maloletého a potrebu zvýšenej výchovnej starostlivosti v osobitých zariadeniach;
- v súčinnosti s okresným národným výborom (oddelením starostlivosti o rodinu a deti) zabezpečovali dobrovoľné splnenie tohto rozhodnutia a v prípade potreby včas zabezpečili odňatia dieťaťa a jeho umiestenie v príslušnom výchovnom ústave (§ 273 ods. 2 O. s. p.);
- pravidelne sledovali výchovný proces dieťaťa v ústavnom zariadení a aj z úradnej povinnosti začali konania o jej predĺženie alebo zrušenie; v konaní o predĺženie ústavnej výchovy treba dôsledne skúmať, či sú dané dôležité dôvody pre tento postup.

Poznámky pod čiarou:

- 1) Pozri najmä zborník 1 Najvyššieho súdu ČSSR „Najvyšší soud o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářství“, SEVT, Praha 1974, str. 357 – 368, a zborník IV Najvyššieho súdu ČSSR „Najvyšší soud ČSSR, Nejvyšší soud ČSR a Nejvyšší soud SSR a o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářství“, SEVT, Praha 1986, str. 101 – 155.
- 2) zákon č. 94/1963 Zb. (v znení so zmenami a doplnkami vyhlásenom pod č. 66/1983 Zb.)
- 3) V Českej socialistickej republike uložili súdy 265 napomenutí maloletého dieťaťa. 286 napomenutí rodičov a iných osôb a 2014 dohládov nad výchovou maloletého; obmedzenie v zmysle ustanovenia § 43 ods. 2 Zák. o rod. uložené nebolo.
- 4) Spravovací poriadok pre okresné a krajské súdy bol vydaný inštrukciou ministra spravodlivosti SSR z 18. 6. 1973 č. 15/1973, uverejnenou v čiastke 5/1973 Zbierky inštrukcií a oznámení Ministerstva spravodlivosti SSR (oznámenie o jeho vydaní pozri v čiastke 19/1973 Zbierky zákonov.). V ČSR bol vydaný Jednací rád pro okresní a krajské soudy, a to inštrukciou ministra spravodlivosti ČSR z 5. 6. 1973, čj. 417/73-L, uverejnenou v čiastke 5-6/1973 Sbírkky instrukcí a sdělení ministerstva spravedlnosti ČSR (oznámenie o jeho vydaní pozri takisto v čiastke 19/1973 Zbierky zákonov).
- 5) v Českej socialistickej republike v 12 prípadoch
- 6) v Českej socialistickej republike v roku 1988 v 454 prípadoch
- 7) zákona č. 140/1961 Zb. (v znení so zmenami a doplnkami vyhlásenom pod č. 143/1973 Zb. a v znení zákonov č. 43/1980 Zb. a č. 159/1989 Zb.)
- 8) V ČSR pozri vyhlášku č. 152/1988 Zb.
- 9) Bližšie údaje o tomto Spravovacom poriadku pozri na str. 69
- 10) v ČSR zákona č. 114/1988 Zb.